

ΗΜΕΡΕΣ ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΑΣ ΣΤΗ ΜΑΝΗ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ «ΜΟΡΙΑΚΗ & ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗ ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΑ»
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ: ΜΟΡΙΑΚΗ ΙΑΤΡΙΚΗ – ΧΕΙΡΟΘΕΡΑΠΕΙΑ – ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΗ & ΙΑΜΑΤΙΚΗ ΑΣΚΗΣΗ. ΙΑΤΡΙΚΗ ΣΧΟΛΗ, ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΥΓΕΙΑΣ, ΕΘΝΙΚΟ & ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

4 – 6 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2019

Ξενοδοχείο "BELLE HELLENE", Βαθύ - Ανατολικής Μάνης

Υπό την αιγίδα της Ελληνικής Εταιρείας Φυσιολογίας (ΕΕΦ) & Ιατρικής Σχολής, ΕΚΠΑ

 ΟΜΟΙΟΙ της ΜΑΝΗΣ στα πλαίσια των **5 Οκτωβρίου 2019**
Ημερών Φυσιολογίας στη Μάνη 2019
Υπό την αιγίδα της Ελληνικής Εταιρείας Φυσιολογίας (ΕΕΦ) & Ιατρικής Σχολής, ΕΚΠΑ

Η Ιστορία της Νέλλης Καμχή-Σεφικά: Μια ιστορία συνύπαρξης & αλληλοβοήθειας 1940

Κότρωνας, Μάνη

 Πωλ Ισαάκ Χάγουελ, Ph.D.
paul231011@berkeley.edu **INTERNATIONAL HOLOCAUST REMEMBRANCE ALLIANCE**

1

ΣΑΒΒΑΤΟ 05-10-2019

13.15-14.15: ΔΙΑΛΕΞΗ ΠΡΟΣΚΕΚΛΗΜΕΝΟΥ ΟΜΙΛΗΤΗ ΤΩΝ «ΟΜΟΙΩΝ ΤΗΣ ΜΑΝΗΣ»

Προεδρείο: Μ. Κουτσιλιέρης, Λ. Μιχαηλάκος, Κ. Κουσουρή, Επ. Ατσαβές, Μ. Ισμαηλάκος, Δρ. Φουντουκάκος & Στ. Λεκκάκος: Διοικητικό Συμβούλιο του Ινστιτούτου για την προβολή & ανάπτυξη της Μάνης «Όμοιοι της Μάνης»

13.15: Παρουσίαση της Νέλλης Καμχή-Σεφικά

13.20: ΘΕΜΑ: «Η Ιστορία της Νέλλης Καμχή - Σεφικά: Μια ιστορία συνύπαρξης & αλληλοβοήθειας»

Ομιλητής: **Πωλ Ισαάκ Χάγουελ**, Ηλεκτρολόγος Μηχανικός, Ph.D. (University of California, Berkeley), Μέλος της Ελληνικής Αντιπροσωπείας στην "International Holocaust Remembrance Alliance" (IHRA), Μέλος της Ακαδημαϊκής Ομάδας Εργασίας (AWG) & Μέλος της Επιτροπής για τη «Γενοκτονία των Ρομά».

13.45: «ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΕΙΡΗΝΙΚΗΣ ΣΥΝΥΠΑΡΞΗΣ ΤΩΝ ΛΑΩΝ» ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΑΙΔΙΚΗ ΟΡΧΗΣΤΡΑ ΜΕ ΚΙΘΑΡΕΣ ΤΟΥ ΜΠΑΜΠΗ ΓΟΥΛΑ

Η Ιστορία της Νέλλης Καμχή–Σεφιχά: Μια ιστορία συνύπαρξης & αλληλοβοήθειας¹

[Πωλ Ισαάκ Χάγουελ](#)
paul231011@berkeley.edu

Δεν υπάρχει καλύτερος τρόπος να ξεκινήσω παρά ευχαριστώντας δημόσια την τιμώμενη αγαπητή Νέλλη Καμχή – Σεφιχά καθώς και τον εξαιρετο Καθηγητή [Μιχάλη Κουτσιλιέρη](#). Δεν θα είμασταν εδώ εάν η έμφυτη περιέργειά μου, κάτι που μου προσάπτει ως ελάττωμα η σύζυγός μου, δεν με ωθούσε να ρωτήσω τον Μιχάλη, όταν πρωτογνωριστήκαμε, τυχαία λόγω ενός κοινού φίλου –πριν από 6 μήνες–, από πού κατάγεται. Μόλις ανέφερε τη μαγική λέξη Κότρωνα αμέσως τηλεφώνησα τη Νέλλη και έτσι είμαστε εδώ.

Ευχαριστώ τους [ΟΜΟΙΟΥΣ της ΜΑΝΗΣ](#) για την ευγενική & τιμητική τους πρόσκληση. Χωρίς να έχω γνωρίσει τους εξαιρετους κατοίκους του ευλογημένου αυτού τόπου, θεωρώ ελάχιστη υποχρέωσή μου να αφιερώσω αυτή τη σύντομη παρουσίαση σε αυτές και αυτούς και τους άγιους προγόνους τους.

Για να μάθουμε πως βρέθηκε η Νέλλη, μικρό κοριτσάκι στον Κότρωνα, πρέπει πρώτα να περιγράψουμε το ιστορικό υπόβαθρο της εποχής εκείνης. Έτσι

Αντί Προλόγου και Εισαγωγής

μεταφερόμαστε στην Κατοχική Ελλάδα. Κατά τη διάρκεια των μαύρων εκείνων χρόνων² στην Ελλάδα από τον Απρίλιο του 1941 έως τον Οκτώβριο του 1944, αλλά και σε όλες τις κατεχόμενες περιοχές στην Ευρώπη και Βόρειο Αφρική, το Μεγάλο Γερμανικό Ράιχ επιδίωξε και υλοποίησε την δολοφονική εξόντωση των κατοίκων Ιουδαϊκής θρησκευτικής καταγωγής.

Τοιουτοτρόπως, κυνηγημένοι και διωκόμενοι οι άνθρωποι αυτοί αναζητούσαν εναγωνίως διαφυγή. Η απελπιστική κατάστασή τους [predicament] έθετε στους συνανθρώπους στους οποίους απευθύνονταν για βοήθεια & καταφυγή την υπέρτατη δοκιμή. Αυτή δεν ήταν καμιά άλλα παρά η μετουσίωση της πραγματικής ανθρωπιάς σε πράξη, αυτή της περίθαλψης, φροντίδας και

¹ [Ημέρες Φυσιολογίας στη Μάνη 2019 τελικό πρόγραμμα](#)

² Μανώλης Γλέζος Υπεύθυνος Β' έκδοσης, [ΜΑΥΡΗ ΒΙΒΛΟΣ ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ - SCHWARZBUCHES DER BESATZUNG](#), Β' έκδοση συμπληρωμένη και διορθωμένη, Zweite ergänzte und korrigierte Ausgabe, 129 σελίδες, Εθνικό Συμβούλιο για τη διεκδίκηση των οφειλών της Γερμανίας προς την Ελλάδα, 2006, ΑΘΗΝΑ

παροχής καταφυγίου στους διωκόμενους, με τίμημα, πολλές φορές, την ίδια τη ζωή των διασωστών – σωτήρων.

Η ιστορία της σωτηρίας της Νέλλης που ακολουθεί, όπως και της Υβέτ Μπεράχα – Χάγουελ, μητέρας μου – το γένος εκ μητρός Αλέγρας Καμχή–, κ.ά., είναι μια αχτίδα φωτός μέσα στην καταχνιά, είναι ένας φάρος στίγματος της ηθικής για να οδηγή τη νεολαία, και έχει, τελικά, μεγάλο ειδικό βάρος ως ένας πλίνθος του τείχους της Ιστορίας της Ελλάδας διότι η Νέλλη είναι, πρωτίστως, Ελληνίδα.

Τίθενται λοιπόν, αενάως, το ερώτημα και, ταυτόχρονα, το δίλημμα τα οποία είναι τα εξής:

Τι ώθησε τους κατοίκους ενός χωριού στο κατώτατο άκρο της Πελοποννήσου να περιθάψουν διωκόμενους συμπολίτες τους Ιουδαϊκού θρησκευματος όχι μόνο χωρίς αντάλλαγμα αλλά και με κίνδυνο της ίδιας τους της ζωής; Τι κοινό μπορεί να βρει ο ερευνητής / η ερευνήτρια ότι έχουν οι κάτοικοι του Κότρωνα της Μάνης με τους κατοίκους του Γαλλικού χωριού Chambon-sur-Lignon³ το οποίο, και αυτό σύσσωμο, διέσωσε περίπου 1000 άτομα (διωκόμενους Ιουδαίους κ.ά.);

Απότοκο του ερωτήματος είναι το δίλημμα: υπό αντίστοιχες συνθήκες, ο καθένας / καθεμιά από εμάς θα έπραττε το ίδιο; Μπορεί να απαντηθεί; Τι ανατροφή, αγωγή, μόρφωση, τρόπο ζωής πρέπει να ακολουθήσουμε ώστε να μπορέσουμε να ευελπιστούμε ότι, σε ίδια περίπτωση, θα πράξουμε όπως οι ανώνυμοι – επώνυμοι κάτοικοι του Κότρωνα τα χρόνια εκείνα; Είναι μια κουλτούρα αλτρούισμού επίκτητη; Είναι η έμπρακτη έκφραση του καλού τόσο σπάνια;

Το Ταλμούδ⁴ λέει, και ισχύει οικουμενικά⁵, ότι, όταν σώζεις μια ζωή, τότε σώζεις τον Κόσμο όλο. Έτσι ο Κότρωνας δε διαφέρει από το Chambon-sur-Lignon. Μια Θεολογική ερμηνεία (μπορεί να) είναι ότι, ενώ ο Θεός θα μπορούσε να δημιουργήσει με μιας τον κόσμο, εν τούτοις ξεκίνησε με μόνον έναν άνθρωπο (= όλος ο Κόσμος). Η ανωτέρω αρχή συμπληρώνει ένα από τα δόγματα της αξιωματικής (όπως στα μαθηματικά) θεμελίωσης του

³ Maggie Paxson, [The Plateau](#), 227 σελίδες, RiverHead Books, 2019, New York
MAGGIE PAXSON, [What We Can Learn About Being Good From a Village That Saved Thousands During the Holocaust](#), TIME, 19 Σεπτεμβρίου 2019, Νέα Υόρκη

⁴ Charlotte Elisheva FonRobert & Martin Jaffee Editors, [The Cambridge Companion to the Talmud and Rabbinic Literature](#), 430 σελίδες, Cambridge University Press, 2007, Cambridge

⁵ [Observation] Philologos, [The Origins of the Precept "Whoever Saves a Life Saves the World" and what they tell us about particularism and universalism in Jewish tradition](#), Mosaic, pp. 285-287, 31 Οκτωβρίου 2016, Νέα Υόρκη

Ιουδαϊσμού⁶, αυτό της ιερότητας & αξίας της ζωής, αξία με την οποία θα ασχοληθούμε στο τέλος ως απάντηση σε ένα ηθικό δίλημμα.

Ορμώμενος από την καταπληκτική φωτογραφία του 1938 μελών της ευρύτερης Οικογένειας Καμχή (Βίκτωρ Καμχή ο πατέρας της Νέλλης) και Ναχμίας (Εστέρ Ναχμίας η μητέρα της Νέλλης), δίνουμε κάποια στοιχεία όπως τα αδέρφια Σίμος, Βίκτωρ και Αλέγγρα (σύζυγος Ιακώβου Μπεράχα) και, μεταξύ των εξαδέλφων τις αδελφές Ματίλντα Μπεράχα – Μπενρουμπή και τη μητέρα μου Υβέτ Σάρρα. Τι ωραίες ανέμελες οικογενειακές στιγμές!

Δυστυχώς όμως άλλαι μεν βουλαί ανθρώπων άλλα δε ο Αδόλφος Χίτλερ εκέλευε. Έτσι, ουσιαστικά, τέλος Απριλίου 1941 η Ελλάδα βρίσκεται υπό Τριπλή

Κατοχή

Η χώρα μας χωρίστηκε σε 3 ζώνες κατοχής, Γερμανική, Ιταλική και Βουλγαρική. Από το Μάρτιο έως τον Αύγουστο του 1943 έχει ολοκληρωθεί η εκτόπιση όλων των Ιουδαίων Ελλήνων της Θεσσαλονίκης, Βέροιας & γύρω περιοχών (48500 ψυχές) στα Στρατόπεδα Εξόντωσης Άουσσβιτς & Μπιρκενάου.⁷ Αρχές Μαρτίου του 1943 εκτοπίστηκαν όλοι οι Ιουδαίοι Έλληνες της Βουλγαροκρατούμενης Ανατολικής Μακεδονίας & Θράκης στο Στρατόπεδο Τρεμπλίνκα και δολοφονήθηκαν όλοι άμεσα με την

⁶ Για τις Βασικές Αρχές του Ιουδαϊσμού δείτε τα κατωτέρω:
Πωλ Ισαάκ Χάγουελ, Παναγιώτης Παχής, Αγγελική Ζιάκα, [2018 Βασικές Αρχές του Ιουδαϊσμού: Κοινές Αξίες με τον Χριστιανισμό \(επικαιροποιημένη\)](#), Θεολογική Σχολή _ Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, 16 Μαρτίου 2018, Θεσσαλονίκη

Πωλ Ισαάκ Χάγουελ, Παναγιώτης Παχής, Αγγελική Ζιάκα, [2019 Εβραίοι Έλληνες: Διδάσκοντας για τους γνωστούς – αγνώστους. Σχόλια & addenda στα κείμενα των Φακέλων του Μαθήματος των Θρησκευτικών για τον Ιουδαϊσμό Addenda: 1. Ιουδαίοι στο Ισραήλ & 2. Ο Μεσσίας στον Ιουδαϊσμό](#), Θεολογική Σχολή _ Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, 10 Μαΐου 2019, Θεσσαλονίκη

⁷ Paul Isaac Hagouel, [The History of the Jews of Thessaloniki & the Holocaust](#), 2006, (invited talk) West Chester, Pennsylvania & Thessaloniki (Invited Talk at **Tiano Day**, United States Consulate General, February 2008, Thessaloniki – in Greek) [Παρουσίαση στα Ελληνικά](#) & [show](#) _ 2008 Γενικό Προξενείο των ΗΠΑ, Θεσσαλονίκη

Paul Isaac Hagouel, [The History of the Jews of Salonika & the Holocaust – an Exposé](#), [Sephardic Horizons](#) (Editor: Judith Roumani) Volume 3, Issue 3, Fall 2013 <http://www.sephardichorizons.org/Volume3/Issue3/hagouel.html>
[Ηλεκτρονικό Ντοσιέ με αναφορές και pptx](#)

άφιξή τους.⁸

Το Σεπτέμβριο του 1943 συνθηκολογεί η Ιταλία (η ευθύνη της Ιταλίας για την Κατοχή και το Ολοκαύτωμα των Ιουδαίων Ελλήνων δεν έχει τονιστεί επαρκώς αλλά και ούτε τιμωρήθηκε ποτέ η Ιταλία για τα εγκλήματα της)⁹. Η Γερμανική Κατοχή επεκτείνεται σε όλη την Ελλάδα όπου, πρότερα, ήταν υπό Ιταλική. Τον Οκτώβριο του 1943 ξεκινάει η εφαρμογή & υλοποίηση της «Τελικής Λύσης» σε όλη την Ελλάδα.¹⁰ Πρώτο βήμα και «γεύση» η διαταγή του Στροπ η οποία, από μόνη της, μόνο δυσοίωνα μηνύματα απέπνεε. Τώρα ξεκινάει η περιπέτεια της **Νέλλης** και της οικογένειάς της η οποία έμελλε να σφραγίσει την ίδια εσαεί και να καταστεί καταλύτης για την ανάδειξη του μεγαλείου ψυχής των κατοίκων του Κότρωνα.¹¹

Ας δούμε όμως πρώτα τη

8

Πωλ Ισαάκ Χάγουελ, [2017 Το Ολοκαύτωμα των Εβραίων στην Ανατολική Μακεδονία & Θράκη, Νότια και Κεντρική Σερβία & Μπανάτ: Γενεσιουργές Αιτίες, Ιδιαιτερότητες, Κινηματογράφος, Σήμερα](#), Τμήμα Πολιτικών Επιστημών, Διδάκτωρ κυρία Μαρία Καβάλα Διδάσκουσα: “Ολοκαύτωμα και Ιστορική Μνήμη” & Επίκουρος Καθηγητής κύριος Γιώργος Αντωνίου της Έδρας Εβραϊκών Σπουδών της Φιλοσοφικής Σχολής, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 12 & 15 Μαΐου 2017.

Πωλ Ισαάκ Χάγουελ (προσκεκλημένη ομιλία), [“Το Ολοκαύτωμα στην Ανατολική Μακεδονία & Θράκη: Ιστορικό πλαίσιο και υπόβαθρο, Βαλκανικές Ιδιαιτερότητες”](#). The Fate of the Jews in Axis Occupied Macedonia and Thrace, Academic Panel, [IHRA](#) 2017 Swiss Chairmanship Events at Kavala, 22 October 2017 [πλήρεις αναφορές], Πρεσβεία της Ελβετικής Συνομοσπονδίας & Δήμος Καβάλας, 2017, Καβάλα

9 Paul Isaac Hagouel, [The Holocaust of Jewish Greeks and Jews of Thessaloniki: Italian truncated and selective Humanity, Spanish adaptable Citizenship \[with Update and Addenda & Full Proceedings September 2017\]](#), Invited Talk and Presentation at the International Scientific Conference **“Diplomacy and the Deportation of Jews Southern Balkans in 1943”**, Tuesday, January 27, 2015, Skopje at the Ministry of Foreign Affairs, Co-organizers: Ministry of Foreign Affairs, Skopje, Diplomatic Club – Skopje, Memorial Center of the Holocaust, Skopje, Institute of National History, Skopje, [International Holocaust Remembrance Alliance](#) (Berlin Main Office) [Proceedings](#) published late 2016, pp. 67-81 English original, pp. 83-99 Cyrillic (link for full proceedings provided in the pdf text)

10 Paul Isaac Hagouel (προσκεκλημένη ομιλία - invited talk), [2018 Framework and Historical Context of Jewish Greeks and Jews in Occupied Greece: Indicative localities Thessaloniki, Athens, Corfu, Xanthi & Zakynthos](#), International Scientific Conference “Nations of Occupied Europe Facing the Holocaust”, Warsaw, 6-8 December 2017, [Τόμος Πρακτικών, Instytut Pamięci Narodowej](#) _ Institute of National Remembrance, 8 Δεκεμβρίου 2017, Βαρσοβία

11 [Νέλλη Καμχή-Σεφιχά](#)

Νέλλη Καμχή-Σεφιχά, [Αναμνήσεις](#), 148 σελίδες, Hy Brazil, 2007, Θεσσαλονίκη

Διαταγή εγγραφής όλων των Ιουδαίων Ελλήνων του Στροπ

Αρχές Οκτωβρίου του 1943, ο Gruppenführer SS Jürgen Stroop¹², Höhere SS und Polizeiführer, εξέδωσε μια Διαταγή για όλους τους (εναπομείναντες) Ιουδαίους στην κατεχόμενη Ελλάδα, να πάνε και να εγγραφούν σε καταλόγους στους κατά τόπους δήμους & κοινότητες. Όσοι ήταν κάτοικοι Αθηνών υποχρεούνταν να εγγραφούν στα γραφεία της Ισραηλιτικής Κοινότητας Αθηνών. Η Διαταγή, εκτός από ανάρτηση, δημοσιεύτηκε και στον κατοχικό τύπο και είχε καταληκτική ημερομηνία την 8η Οκτωβρίου 1943, την πιο ιερή μέρα της εορτής του Κιπούρ!

Αυτονόητο ήταν ότι όλοι οι Ιουδαίοι θορυβήθηκαν τα μάλα, με γνώμονα επίσης τον «αφανισμό» των δεκάδων χιλιάδων ομοθρήσκων και συγγενών τους από τη Θεσσαλονίκη. Αρκετοί θέλησαν να κρυφτούν. Οι συνθήκες βέβαια όχι μόνον εύκολες δεν ήταν αλλά και ο κίνδυνος ελλόχευε παντού. Πως λοιπόν βρέθηκε η Νέλλη στον Κότρωνα; Εδώ συνυπάρχουν

Ευτυχείς συγκυρίες, καλοτυχία, [serendipity] αλληλουχία αγίων ανθρώπων

Η Νέλλη γεννήθηκε το 1938, ο αδελφός της Σάμπης το 1935. Αρχές του 1941 η μητέρα τους Εστέρ αναζητεί μια νεαρή δεσποινίδα για να κοιτάει τα παιδιά. Η Υβέτ Μπεράχα – η μητέρα μου – (1923-2017), εξαδέλφη της Νέλλης, συστήνει στην θεία Εστέρ τη νεαρή Βαλεντίνη Χαϊλαρίδου, η οποία διέμενε στο σπίτι της οικογένειας Πέτρου & Λέλας Καλουτσάκου. Η Υβέτ γνώριζε τη Βαλεντίνη διότι έκανε μαθήματα γαλλικών με τη Λέλα. Έτσι, λοιπόν, γνώρισαν ο Βίκτωρ και η Εστέρ τον Πέτρο και τη Λέλα. Αρχές Οκτωβρίου του 1943, μετά τη Διαταγή του Στροπ, ο Βίκτωρ απευθύνθηκε στον Πέτρο για βοήθεια ο οποίος του λέει «*Μη φοβάσαι Βίκτωρ, εγώ θα σας πάω κάτω στη Μάνη στον Κότρωνα, όπου έχω συγγενείς για να κρυφτείτε. Δεν πιστεύω να φθάσουν οι Γερμανοί μέχρι εκεί*».

Η οικογένεια Καμχή, σαν Παπαδόπουλοι τώρα με πλαστές ταυτότητες – η Νέλλη τώρα μικρή Ελενίτσα, έφτασαν στον Κότρωνα τον Οκτώβριο 1943 όπου, στην αρχή, έμειναν στο σπίτι του Αγησίλαου Κουτσιλιέρη έως τον Φεβρουάριο του 1944. Ο Αγησίλαος ήταν ανιψιός του Πέτρου Καλουτσάκου. Μια επιδρομή

¹² KAMIMIERZ MOCZARSKI, [Συνομιλίες με Ένα Δήμιο](#), 291 σελίδες, αλεξάνδρεια, 2009 & 2014, Βαρσοβία - Αθήνα (στα Ελληνικά σε μετάφραση από τα Πολωνικά) GABRIEL N. FINDER & ALEXANDER V. PRUSIN, [Justice behind the Iron Curtain. Nazis on Trial in Communist Poland](#), 315 σελίδες, University of Toronto Press, 2018, Toronto (εύρεση στο αρχείο pdf με λήμμα Stroop)

Όμως των Γερμανών τους ανάγκασε να εγκαταλείψουν το σπίτι & να κρυφτούν για λίγες μέρες στο βουνό πάνω από το χωριό Γωνέα, σε μια στάνη για να αποφύγουν τους Γερμανούς. Όταν αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τη στάνη, και άρχισαν να κατηφορίζουν πάλι πίσω, συνάντησαν στο δρόμο έναν άγγελο όπως εύστοχα την χαρακτηρίζει η Νέλλη, τη Μαριγούλα Καλλέργη, η οποία τους περιέθαλψε στο σπίτι της εξαδέλφης του πατέρα της Σταυρούλας. Αφού συνεννοήθηκε η οικογένεια, τους έστειλαν στο σπίτι της παραλίας (φωτογραφία) όπου και παρέμειναν μέχρι την απελευθέρωση τον Οκτώβριο του 1944.

Μετά την απελευθέρωση

η οικογένεια γύρισε πίσω στην Αθήνα. Σε μερικούς μήνες θα μαθαίνανε την τραγική κατάληξη της συντριπτικής πλειοψηφίας των ομοθρήσκων τους τους οποίους οι Γερμανοί είχαν εκτοπίσει «στα Ανατολικά» κατ' ευφημισμόν «για μετεγκατάσταση» . . . Η Νέλλη μεγαλώνει, πάει και στην Αγγλία, μια κομψή δεσποινίδα, δεν είναι πια το κοριτσάκι. Τύχη αγαθή, η Υβέτ την προτείνει για νύφη στους συγγενείς του Ανδρέα Σεφιχά, ευπατρίδη Θεσσαλονικιό, κατόπιν αδείας από τον θείο Βίκτωρ. Η «τυχαία» συνάντηση του ζεύγους σε ένα χορό στην Αθήνα και η διαμονή της Νέλλης στο σπίτι μας στη Θεσσαλονίκη οδηγούν τάχιστα σε αρραβώνα πρώτα, και, λίγο αργότερα, σε γάμο. Πλέον η Νέλλη γίνεται Σεφιχά και κτίζει τη δική της οικογένεια στη Θεσσαλονίκη. Ο Ανδρέας ασχολείται χρόνια με τα (Ιουδαϊκά) κοινά και, για μια οκταετία, ηγείται της Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης¹³ ως Πρόεδρος της. Η Νέλλη έχει ευτυχήσει να δει ήδη disέγγονα και αναμένει και άλλα!

Όμως ο Κότρωνας την «τρώει». Τον επισκέπτεται το 2002. Βρίσκει τον Θύμιο Καλλέργη, γιο της Μαριγούλας. Η επίσκεψη στο σπίτι της παραλίας ξυπνάει, μετά από τόσα χρόνια, γλυκιές μνήμες. Σήμερα, 75 χρόνια μετά, είναι πάλι εδώ, σε έναν τόπο ο οποίος μπορεί και πρέπει να θεωρηθεί ως ο δεύτερος γενέθλιός της. Εύχομαι να την χαίρεται η ευρύτερη οικογένειά της και όλες και όλοι εμείς για πολλά χρόνια ακόμη.

Ας γυρίσουμε όμως πάλι πίσω τη σημαδιακή περίοδο 1944 – 1945. Τι παράλληλα δράματα εκτυλίσσονταν τον καιρό που η

¹³ Για την Ιουδαϊκή Θεσσαλονίκη:
Πωλ Ισαάκ Χάγουελ, Παναγιώτης Παχής, Αγγελική Ζιάκα, [2018 Οι Ιουδαίοι της Θεσσαλονίκης: Κληρονομίες του Παρελθόντος, Διαμόρφωση Παραδόσεων, Προκλήσεις για το Μέλλον \(επικαιροποιημένη\)](#), Θεολογική Σχολή _ Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, 18 Μαΐου 2018, Θεσσαλονίκη

Νέλλη είχε βρει καταφύγιο στον Κότρωνα; Υπήρξαν παράλληλες ιστορίες και χαρακτηριστικές περιπτώσεις άλλων

Χριστιανών Ελλήνων Σωτήρων Δικαίων των Εθνών

οι οποίοι/ες διέσωσαν Ιουδαίους συμπολίτες με κίνδυνο της ζωής τους. Ο Ισραηλινός κρατικός οργανισμός Μνήμης [Yad Vashem](#), με δικαιοδοσία για τους Μάρτυρες και Ήρωες του Ολοκαυτώματος, απονέμει, από το 1963, τον τίτλο του Δικαίου των Εθνών ακριβώς σε τέτοια άτομα μη Εβραϊκού θρησκευματος τα οποία, με κίνδυνο της ζωής τους και αυτής των οικείων τους, χωρίς χρηματικά ή άλλα ανταλλάγματα, έσωσαν Εβραίους κατά τη διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Ο τίτλος του Δικαίου των Εθνών αποτελεί την ύψιστη πολιτική βράβευση τιμής του Κράτους του Ισραήλ. Πάνω από 300 Χριστιανοί/ές Έλληνες και Ελληνίδες έχουν τιμηθεί για τη σωτηρία Εβραίων συμπολιτών τους.¹⁴

Γνωστά παραδείγματα είναι ο **Αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός**, ο **Μητροπολίτης Γεννάδιος** της Θεσσαλονίκης και ο Αρχηγός της Αστυνομίας Πόλεων Αθηνών **Άγγελος Έβερετ**. Ο τελευταίος είναι γνωστό ότι είχε διατάξει τις υπηρεσίες να εκδίδουν πλαστές ταυτότητες με ονόματα τα οποία παρέπεμπαν σε Χριστιανούς Έλληνες.

Έτσι η μητέρα μου από [Υβέτ Μπεράχα](#) έγινε **Μάρω Παπαδοπούλου**¹⁵ (το όνομα μιας συμμαθήτριάς της), ο παππούς και η γιαγιά **Τιμολέων** και **Αμαλία Μελά**. Μετά από μια περιπλάνηση φυγής στη υψώματα της Σπερχειάδας βρήκαν καταφύγιο στο σπίτι της [Ζωής Μώρου](#) και της μικρής κόρης Αγγελικής (μετέπειτα Καρανάσου). Η αδελφική φίλη της μαμάς, η **Δανάη Καδόγλου – Παυλίδου** (το Παυλίδου της Σοκολατοποιίας) τους έφερνε τρόφιμα με το δελτίο. Επιζεί η εγγονή της Ζωής, Αλεξάνδρα Καρανάσου, Πυρηνική Ιατρός και τα δισέγγονα.¹⁶

Παράλληλα, η οικογένεια Ιωσήφ Κοέν, τον Φεβρουάριο του 1943, ειδοποιήθηκε από Εισαγγελικό λειτουργό της Θεσσαλονίκης

¹⁴ Πωλ Ισαάκ Χάγουελ, [2015 Οι Δίκαιοι των Εθνών \(& σύγκριση ενεργειών Διπλωματών στη Θεσσαλονίκη το 1943 με αυτές των Διπλωματών στη Βουδαπέστη το 1944\)](#) [The Righteous among the Nations (& Comparison between the actions of Diplomats in Thessaloniki in 1943 with those of Diplomats in Budapest in 1944)], Ομιλία και Παρουσίαση στο Σεμινάριο για Εκπαιδευτικούς Διδάσκοντας για το Ολοκαύτωμα στην Ελλάδα Οργανωθέν από το Εβραϊκό Μουσείο Ελλάδος, (υπάρχει DVD), Παρασκευή, 4 Δεκεμβρίου, 2015, Κέντρο Ιστορίας Θεσσαλονίκης Πρέσβης Φωτεινή Τομαή, *Οι Έλληνες Δίκαιοι των Εθνών*, 239 σελίδες, Υπουργείο των Εξωτερικών (Μίλητος), 2015, Αθήνα

¹⁵ [Μαρτυρία της Υβέτ Μπεράχα - Χάγουελ](#)

¹⁶ [Ιστορία σωτήρων Ζωή Μώρου και Δανάη Παυλίδου στον ιστότοπο των Δικαίων του Γιαντ Βασσέμ](#)

Πωλ Χάγουελ
Η Ιστορία της Νέλλης Καμχή-Σεφικά:
Μια ιστορία συνύπαρξης & αλληλοβοήθειας

να την εγκαταλείπει αμέσως (Δυστυχώς δεν θυμούνται το όνομά του). Ίσως προμήθευσε και την οικογένεια με ψεύτικα χαρτιά. Οι αδελφοί Κοέν είχαν το μεγαλύτερο υποδηματοποιείο στα Βαλκάνια.

Μετά από δυο μήνες (!) κατάφεραν να φθάσουν στην Αθήνα. Τις περιπέτειές τους ούτε μπορούν να τις φανταστούν σύγχρονοι σεναριογράφοι των ταινιών Τζέιμς Μποντ & Ιντιάνα Τζόουνς. Η μεγάλη αδελφή Μαϊντη (1928 —) και η μικρή Ρασέλ, η πεθερά μου, (1935 —) πήγαιναν σχολείο στην Αθήνα με ψεύτικες ταυτότητες. Η Μαϊντη παρεχώρησε στο Εβραϊκό Μουσείο Ελλάδος την κατοχική ταυτότητά της. Το βιβλίο Ιστορίας της Γ' Λυκείου έχει την φωτογραφία της ταυτότητας στο Κεφάλαιο στο οποίο αναφέρει και το Ολοκαύτωμα.¹⁷ Και το όνομα αυτής; Μαρία Κατσουλίδου.

Όμως, παράλληλα, από τους μυριάδες που εκτοπίστηκαν ελάχιστοι επέζησαν. Ένας από αυτούς ήταν και ο πατέρας μου

Λεών Χάγουελ

Σημείωση: Ο Λεών Χάγουελ πολέμησε ως **Έλληνας** και εκτοπίστηκε, ως **Ιουδαίος**, στο **Άουσβιτς — Μπιρκενάου**, το διαβόητο σύμπλεγμα Γερμανικών Στρατοπέδων Συγκέντρωσης και Εξόντωσης¹⁸. Έμεινε έγκλειστος [**Häftling**¹⁹] από την 26η Απριλίου 1943 έως την 27η Ιανουαρίου 1945 οπότε και απελευθερώθηκε από τις Σοβιετικές Δυνάμεις. Αριθμός Στρατοπέδου KL118633. Ένας από τους ελάχιστους επιζώντες. Τιμήθηκε από την Πολιτεία με μετάλλιο το 1984.

Konzentrationslager Auschwitz Art der Häftl. *Sch. Juden* Gef. Nr. **118633**

Name und Vorname: **HAAGUEL Leon Israel** (294)

geb. **1912** in: **Salamis**

Wohnort: **Βιζαχάιττερ**

Beruf: **griechischer Kaufmann** Rel.: **mus.**

Staatsangehörigkeit: **Griechenland** Stand: **verh.**

Name der Eltern: **Abraham u. Basia geb. Florentin** Mütterl. Name: **judäisch**

Wohnort: **beide in KL. Ost.**

Name der Ehefrau: **Jana geb. Gradiš** Mütterl. Name: **judäisch**

Wohnort: **in KL. Ost.**

Kinder: **Alleiniger Ernährer der Familie oder der Eltern:**

gebildet: **6 Kl. Volkssch. 6 Kl. Handelslehre**

Militärdienstzeit: **3 J. Inf. Corp. u. Salona** von bis **1933-1934**

Kriegsdienstzeit: **3 J. Inf. Corp. u. Salona** von bis **1940-1941**

Ordnungsnummer: **159** Name: **gradis** Haare: **blond** Gestalt: **stark**

Mund: **normal** (Zart: **keine**) Gesicht: **langlich** Ohren: **normal**

Sprache: **griech., russ., serbisch** Augen: **braun** Zähne: **gesund**

aussergewöhnliche Krankheiten oder Gebrechen: **keine**

Besondere Kennzeichen: **keine**

Rechtsempfänger: **keine**

Verhaftet am: **17.4.43** wo: **Salamis**

1. Mal eingeliefert: **26.4.43** 2. Mal eingeliefert:

Physik. Identifizierung: **R. S. H. A. 17.13.40 2927/122/1148**

Grund:

Häftlingskategorie: **keine** von bis

Welche Funktionen:

Mitglied v. Unterorganisationen: **keine**

Kriminelle Vorstrafen: **keine**

Politische Vorstrafen: **keine**

Ich bin darauf hingewiesen worden, dass meine Bestrafung wegen intellektueller Urkundenfälschung erfolgt, wenn sich die obigen Angaben als falsch erweisen sollten.

v. h. u.
Haaguel Leon
 1912.

Der Lagerkommandant KL-Au.
 i. A.

17 Ιωάννης Κολιόπουλος, Κωνσταντίνος Σβολόπουλος, Ευάνθης Χατζηβασιλείου, Θεόδωρος Νημάς, Χάρης Σχολινάκη-Χελιώτη, [Ιστορία του νεότερου και του σύγχρονου κόσμου \(από το 1815 έως σήμερα\)](#) - Γ' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ Βιβλίο Μαθητή, 258 σελίδες (δες σελίδα 132 για ταυτότητα Μαϊντη Κοέν - Σολομών), ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ, 2013, Αθήνα

18 Πωλ Ισαάκ Χάγουελ, [Έλληνες στο Άουσβιτς - Μπιρκενάου](#), Εκδήλωση Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη, 4 Οκτωβρίου 2010 <http://www.ems.gr/etisies-ekdiloseis/2010/ellines-sto-aousvits-mpirkenaou.html>

19 Στρατόπεδο Συγκέντρωσης & Εξόντωσης Άουσβιτς [Κάρτα Εγγραφής Εγκλείστου \(με την άφιξη\) του Λεών Χάγουελ](#) με αριθμό KL118633

Όμως ούτε ο θάνατος λύτρωνε τους αθώους από την κακομεταχείριση. Εκτός από τα ιατρικά «πειράματα» πάνω σε ζωντανούς ανθρώπους από ιατρούς μόνον κατ' όνομα, κυριολεκτικά τέρατα, τα σώματα δολοφονηθέντων χρησίμευσαν ως τα «μοντέλα» για τις απεικονίσεις βιβλίων ανατομίας από «καλλιτέχνες» ζωγράφους. Το μέγιστο παράδειγμα, το οποίο ταλανίζει, κυριολεκτικά, μέχρι σήμερα, είναι ο

Άτλαντας της Τοπογραφίας του Ανθρώπου του Έντουαρντ Πέρνκοφ,

Κοσμήτορα της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου της Βιέννης από το 1938 έως το 1945.²⁰ Ένας σεβάσμιος Καθηγητής και εξαιρετος & ευλαβής Εθνικοσοσιαλιστής. Η πρώτη του ενέργεια ήταν να αποπέμψει όλους τους καθηγητές Ιουδαϊκής θρησκευτικής καταγωγής. Μετά τον πόλεμο άρχισαν να προκύπτουν θέματα ηθικής ως προς την χρήση του Άτλαντα.²¹ Δυστυχώς, και όμως, εν έτει 2014, φημισμένη χειρουργός στις ΗΠΑ αναγκάστηκε να ανατρέξει σε εικόνα του άτλαντα για να ολοκληρώσει με επιτυχία την εγχείρηση.²² Αμέσως μετά είχε τύψεις συνειδήσεως λόγω του

- ²⁰ David J. Williams, [The History of Eduard Pernkopf's Topographische Anatomie des Menschen](#), Published in the [Journal of Biocommunication](#), Volume 15, Number 2, Spring 1988, pp. 2-12. Winner of the Association of Medical Illustrators 1989 Literary Award, University of Illinois, Chicago
Pieter Carstens, [3. REVISITING THE INFAMOUS PERNKOPF ANATOMY ATLAS: HISTORICAL LESSONS FOR MEDICAL LAW AND ETHICS](#), pp 23-49, [Fundamina](#) 18 (2), [UNISA Press](#), 2012, Pretoria, South Africa
SEYED HOSSEIN AHARINEJAD & STEPHEN W. CARMICHAEL, [First Hand Accounts of Events in the Laboratory of Prof. Eduard Pernkopf](#), ORIGINAL COMMUNICATION, pp. 1-7, [Clinical Anatomy](#) (2012), 2012 Wiley Periodicals, Inc., 2012, Hoboken, New Jersey
- ²¹ NICHOLAS WADE, [Doctors Question Use Of Nazi's Medical Atlas](#), [The New York Times](#), page C1 & C19, Nov 26, 1996, New York, Η σελίδα C1 [εδώ](#) και η σελίδα C10 [εδώ](#)
G Riggs, [What should we do about Eduard Pernkopf's atlas?](#), pp.380-386, [Academic Medicine](#), April 1998, vol. 73 issue 4, Lippincott Williams & Wilkins _ Wolters Kluwer, 1998, Philadelphia
K. Holubar, [The Pernkopf Story: The Austrian Perspective of 1998, 60 Years after It All Began](#), pp. 382-388, [Perspectives in Biology and Medicine](#), Volume 43, Number 3, Spring 2000, Johns Hopkins University Press, 2000, Baltimore
Michel C. Atlas, [Ethics and access to teaching materials in the medical library: the case of the Pernkopf atlas](#), pp. 51-58, [Bulletin of the Medical Library Association](#), 2001 Jan, 89(1), [Medical Library Association](#), 2001, Chicago
SABINE HILDEBRANDT, REVIEW _ [How the Pernkopf Controversy Facilitated a Historical and Ethical Analysis of the Anatomical Sciences in Austria and Germany: A Recommendation for the Continued Use of the Pernkopf Atlas](#), pp. 91-100, [Clinical Anatomy](#) 19, , Wiley-Liss Inc., 2006, Hoboken, New Jersey
- ²² Sharon Begley, [The surgeon had a dilemma only a Nazi medical text could resolve. Was it ethical to use it?](#), [STAT News](#) _ [www.statnews.com](#) , May 30, 2019
Andrew Yee, Ema Zubovic, Jennifer Yu, Shuddhadeb Ray, Sabine Hildebrandt, William E. Seidelman, Rabbi Joseph A. Polak, Michael A. Grodin, J. Henk Coert,

αμαρτωλού παρελθόντος του άτλαντα. Απάντηση στο ηθικό δίλημμα, με βάση και την αξία της ζωής στον Ιουδαϊσμό, δόθηκε μόλις πέρυσι ενώ δημοσιεύματα περί του θέματος αναρτήθηκαν μόλις προ μηνός!

Δογματικά, εφόσον κινδυνεύει μια ζωή, είναι επιτρεπτό να χρησιμοποιηθεί ο Άτλαντας με την προϋπόθεση ότι ο/η χρήστης γνωρίζει το αμαρτωλό παρελθόν του και το σημειώνει. Βέβαια η αξία της ζωής δε συνεπάγεται την αφαίρεση άλλης ζωής για «βελτίωση» των ιατρικών γνώσεων! Η ιερότητα της ζωής υπερέχει οιονδήποτε ενδοιασμών ως προς την χρήση γνώσεων με αμαρτωλή προέλευση.²³

Ο

Επίλογος

δεν μπορεί να είναι άλλος παρά το ότι εδώ ήρθαμε για να γιορτάσουμε την 75^η επέτειο της Απελευθέρωσης, με την ιστορία της Νέλλης συνυφασμένης με τον Κότρωνα και τους ανθρώπους του, έτσι ώστε να εκτιμήσουμε ακόμη παραπάνω τη ζωή και την ελευθερία, και, προϋπόθεση όλων, την πραγματική ανθρωπιά και μοναδικότητα του καλού.

Σας ευχαριστώ πάρα πολύ.

[Παρουσίαση Power Point](#)

[Παρουσίαση Power Point Show](#)

Douglas Brown, Ira J. Kodner, Susan E. Mackinnon, [Ethical considerations in the use of Pernkopf's Atlas of Anatomy: A surgical case study](#), pp. 860-867, *Surgery*, Vol 165, Issue 5, May 2019, Elsevier, 2019, Amsterdam
[https://www.surgjournal.com/article/S0039-6060\(18\)30481-1/fulltext](https://www.surgjournal.com/article/S0039-6060(18)30481-1/fulltext)

²³ Keiligh Baker, [Eduard Pernkopf: The Nazi book of anatomy still used by surgeons](#), *BBC NEWS*, 19 August 2019, London

Arthur Caplan, [Commentary: Consulting evil](#), page 870, *Surgery*, Vol 165, Issue 5, May 2019, Elsevier, 2019, Amsterdam
[https://www.surgjournal.com/article/S0039-6060\(18\)30792-X/fulltext](https://www.surgjournal.com/article/S0039-6060(18)30792-X/fulltext)

Πωλ Ισαάκ Χάγουελ

Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1950. Μπάτσελορ “*summa cum laude*” και Μάστερ Επιστημών στην Ηλεκτρομηχανολογία, [New York University](#), 1972 & 1973. [Διδάκτωρ Φιλοσοφίας](#) [Ph.D.] στην Ηλεκτρομηχανολογία και στις Επιστήμες Υπολογιστών, [University of California, Berkeley](#), 1976 (RA [Air Force Office of Scientific Research](#)). Δίδαξε στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο ([Τμήμα Ηλεκτρολόγων Μηχανικών & ΜΗΥ](#)) τα μαθήματα «*Θεωρία & Τεχνολογία Ολοκληρωμένων Κυκλωμάτων*» & «*Προχωρημένα Κεφάλαια Φυσικής*» [*Κβαντομηχανική και Ολογραφία*] και στο Πανεπιστήμιο της Καλιφόρνια, Μπέρκλεϋ «*Εισαγωγή στην Ηλεκτροτεχνία*». Το 1995 ήταν [Επισκέπτης Καθηγητής](#) στο Πανεπιστήμιο της Καλιφόρνια, Μπέρκλεϋ. Δραστηριοποιήθηκε ως Μηχανικός και ως συν-Διευθύνων Σύμβουλος της Εταιρείας *Γραφικές Τέχνες Χάγουελ ΑΒΕΕ* (1981–2001).

Είναι ερευνητής του Ολοκαυτώματος και έχει δημοσιεύσει πρωτότυπες εργασίες στην Ελλάδα και στο Εξωτερικό. Έχει δώσει προσκεκλημένες διαλέξεις για το Ολοκαύτωμα στην Ελλάδα και στο Εξωτερικό. Ο πατέρας του Λεών πολέμησε στο Αλβανικό μέτωπο και τραυματίστηκε ελαφρά. Είναι επιζών του Άουσοβιτς-Μπικενάου ([Αριθμός Στρατοπέδου KL-118633](#)). Η μητέρα του Υβέτ Μπεράχα σώθηκε χάρη στις ενέργειες δυο Χριστιανών Ελληνίδων, της [Δανάης Καδόγλου Παυλίδου και της Ζωής Φολερού Μώρου](#) (Δίκαιες των Εθνών 1999, [Yad Vashem](#) Ιερουσαλήμ).

Από το 2013 είναι μέλος της [Ελληνικής Εθνικής Αντιπροσωπείας](#) στη Διεθνή Συμμαχία για την Ανάμνηση του Ολοκαυτώματος [International Holocaust Remembrance Alliance – [IHRA](#)], μέλος της Ακαδημαϊκής Ομάδας Εργασίας [AWG] και μέλος της [Επιτροπής για τη Γενοκτονία των Ρομά](#).

INTERNATIONAL
**HOLOCAUST
REMEMBRANCE**
ALLIANCE

2310270886

6874389086

paul231011@berkeley.edu

academia.edu

ResearchGate